

Maktspelet om Arktis ökar spänningarna i Nordkalotten

Rysslands anfallskrig mot Ukraina och de smältande isarna i norra ishavet ökar spänningarna i Arktis. Med ett försvagat Ryssland flyttar Kina fram sina maktpositioner och de nordiska länderna har all anledning att stärka skyddet i de norra delarna av den skandinaviska halvön.

Arktis är kallt och svårtillgängligt. De kartprojektioner vi använt vid geografiundervisning och navigation har bidragit till uppfattningen att Arktis även är avlägset. Det stämmer inte. Sverige är en arktisk stat och klimatförändringarna ökar regionens globala betydelse. Kanske har vår bild av

Arktis skapat förutsättningar för det goda samarbete om forskning, miljöskydd, sjöräddning och samhällsutveckling som präglat medlemsstaternas och urbefolkningarnas arbete i det Arktiska rådet sedan 1996. Antalet observatörländer, Schweiz blev 2017 det 13:e, och nomineringen till Nobels fredspris 2019, illustrerar dess betydelse. Viktiga avtal har under rådets överinseende slutits om samarbete i Arktis avseende flyg- och sjöräddning 2011, beredskap och respons vid oljeföroreningar till havs 2013 samt internationella forskningssamarbeten 2017. När internationellt samarbete behövs som mest präglas dock Arktis av konkurrens. Rysslands ageranden i Ukraina sedan 2014 har allvarligt skadat rådet och pausat militära samarbetsforum. 2019 chockade USA:s utrikesminister Mike Pompeo rådmötets deltagare genom ett fokus på säkerhetspolitik och att betrakta Arktis smäl-

tande isar som möjligheter för ökad handel. För första gången kunde ledamöterna inte enas om en slutdeklaration. I mars 2022 pausade sju av åtta medlemsländer sitt deltagande i rådet som ett svar på Rysslands invasion av Ukraina. I maj 2023 återupptogs viss verksamhet utan rysk medverkan.

ARKTIS MEDELTEMPERATUR HAR ökat nära fyra gånger den globala temperaturökningen sedan 1979. Smältande isar och permafrost underminerar regionens infrastruktur, hotar ekosystem och urfolkens försörjningsmöjligheter. Risken för extremväder som stormar, skyfall, översvämningar, torka och skogsbränder ökar. Arktis kärva klimat, stora avstånd, långa perioder av mörker och begränsade räddningsresurser gör att olyckor kan få stor miljöpåverkan. När isen försvinner från kusterna öppnas nya sjöhandelsleder och incitament skapas för regionala och globala aktörer att investera i industrifiske och utvinning av olja, gas och mineraler. I Arktis kontinentalsocklar finns 30 procent av världens gasreserver och 13 procent av oljan. Staters behov av kontroll och maktprojektion för att säkra sina intres-

» KINA ÄR VINNAREN NÄR NYA HANDELSLEDER KORTAR TRANSITTIDERNÄ FÖR SJÖBUREN FRAKT OCH GER TILLGÅNG TILL ARKTIS RÅVAROR. «

sen ökar.

RYSSLAND ÄR ARKTIS största kuststat. Dess arktiska identitet är rotad i erövringen av Sibirien från sent 1500-tal, motiverad av behovet av naturresurser och säkra handelsvägar för att nå en stormaktsstatus. Fynden av naturgas och olja i Sibirien under det kalla kriget finansierade Sovjetunionens militära upprustning och expansiva utrikespolitik. Dessa exportinkomster var avgörande för Rysslands ekonomiska återhämtning och återkomst som stormakt i början av 2000-talet samt för Vladimir Putins etablering som dess obestridda ledare. Sedan 2008 har Rysslands Arktisstrategi präglats av samarbete, diplomati, regelefterlevnad och ett självsäkert ledarskap. Putin har främjat bilden av landet som regionens förutbestämda ledare för att forma globala uppfattningar om Arktis och etablera relationer med olika aktörer. Förmågan att hävda suveränitet längs territorierna i "den ryska federationens arktiska zon" är central.

Zonen bidrar till 10 procent av Rysslands BNP och 20 procent av exportinkomsterna, men här bor knappt 2 procent av befolkningen. Säkra transportvägar längs den norra kusten är en förutsättning för rysk ekonomisk tillväxt

och för att kunna möta militära hot när Norra ishavet blir isfritt. Ryssland förbereder sig konsekvent för den osannolika, men katastrofala, situationen av fullskaligt krig med USA och Nato.

Det var för att få fäste i polarområdena och ta kontroll över naturresurser och handelsleder som Kina 2018 benämnde sig "a near Arctic state". Redan 2003 invigdes en forsknings-

station på Svalbard. Isbrytaren Xué Lóng navigerade 2012 genom Nordostpassagen och 2013 erhöll Kina observatörsstatus i Arktiska rådet. Kina har utfört flera ambitiösa polarexpeditioner och invigde 2018 en ny forskningsstation på Island. Forskarna studerar allt från marin ekologi till atmosfärfysik, vilket möjliggör militärt relevanta studier. Kinas ökade närvaro ger inflytande över polarfrågor, vilket främjar dess strategiska och militära intressen.

KINA ÄR VINNAREN när nya handelsleder kortar transittiderna för sjöburen frakt och ger tillgång till Arktis råvaror. Ledarna inser klimatförändringarnas globala och regionala effekter, men ekonomisk tillväxt krävs om Kinas mål om världsdominans ska nås 2049. Kina är Rysslands främsta naturgaskund. Gasen fraktas med fartyg från Jamal och S:t Petersburg via Nordostpassagen. Kina saknar de rättigheter som FN:s havsrättskonvention ger Arktis kuststater och förlitar sig på Ryssland, vars ekonomi är försvagad av Ukrainakriget, ekonomiska sanktioner och rubelns ras. Kina bistår med vital materiel och Nordkorea sänder vapen, men deras stöd är inte gratis för Ryssland. Nordkorea har fått fastbränsleteknik för nya interkontinentala missiler som provsköts i april och juli. Vladivostok, ryska Stilla-

havsfloTTans huvudbas, blev i juni en tullfri transithamn för kinesisk inrikeshandel med namnet Haishenwai. Även ön Sachalin och sju ryska gränsstäder gavs kinesiska namn. I ryska Fjärran östern planteras nu sojabönor för export till Kina som gynnas av låga priser och korta transportvägar.

Rysslands motstånd mot att involvera Kina i Arktis är över. I april tecknade den ryska federationens gränsbevakning och Kinas kustbevakning avtal om gemensam bekämpning av terrorism, illegal migration, smuggling och illegalt fiske. Medan ryske guvernören Andrei Chibis diskuterade handel, fartygsbyggnation och utveckling av Nordostpassagen med kinesiska diplomater, deltog Kinas kustbevakning i övningen Arctic Patrol. Samarbetet utgör en geopolitisk förändring. I Japan, som sedan 1945 är i tvist med Ryssland om Kurilerna, oroar sig ledarna. Kurilerna erbjuder djuphamnar i norra Stilla havet, nära Nordostpassagen. De noterar att kinesiska namn återinförts på ryskt territorium och att Kina har strategiska incitament att ta kontroll över dem. Dessa skulle stärkas vid ett politiskt sönderfall i Ryssland.

MAKTSPELET I ARKTIS ökar Nordkalottens geopolitiska betydelse. Orsaken är främst Ryss-

lands kontrollbehov av intressesfären runt Norra flottans bas i Murmansk för att skydda Yasen-ubåtarnas intensifierade operationer. 2024 inleds byggnationen av sex nya kustubåtar av Kilo-klass för Norra flottan, utrustade med Kalibr-missiler och med namn efter ukrainska städer. I mars varnade US Northcom för det ökande hotet från Kinas och Rysslands attackubåtar i Atlanten och Stilla Havet. Ryssland bedöms uppnå förmåga att kontinuerligt patrullera båda haven 2025. För att tillgodose ubåtarnas operationssäkerhet måste Ryssland etablera sjökontroll i Barents hav och dominera rymd-, luft- och cyberdomänerna. Kina har redan Arktis undervattensdimension i fokus. I mars bärgade Kanadas kustbevakning kinesiska "spionbojar" i sitt territorialhav. I maj meddelade Kinas polarforskningsinstitut att de slutfört sin fälttestning och utvärdering av en undervattenssenhet med en vektorhydrofon, vars sensorer hade mätt ljudvågors tryck och partikelrörelser i Arktis och sänt dem via satelliter till kinesiska ledningscentraler. Systemet driftsätts nu i full skala och ger Kina möjlighet att följa valars, vågors och USA:s attackubåtars rörelser i Arktis.

NORSKA SVALBARD OMGES av rika fiskevatten samt olje- och gasfyndig-

Analys: Säkerhetsläget i Arktis

heter. Ögruppen har fyra forskarsamhällen, bland annat ryska Barentsburg dit forskare från Brics-länderna bjudits in. Norge har en markstation för satellitkommunikation, vars undervattensförbindelse till fastlandet saboterades 2022. Svalbard är sårbart om Ryssland utmanar Norges suveränitet. Genom avancerade militärövningar i Barents hav kommunicerar Ryssland att Norges territorium norr om Lofoten är hotat om Nato uppträder nära Murmansk. Rymdbasen Esrange nära Kiruna har förmåga att kommunicera satellitdata, vilket kan skapa framtida redundans. Här driftsätte Kina en markstation 2016 och har tillgång till fler antenner. Via markstationer i Sydamerika, Esrange och fartyg av typ Yuan Wang följer Kina kontinuerligt tiotusentals satelliter och andra objekt i jordens omloppsbana. Detta skapar den situationsmedvetenhet i rymddomänen som krävs för framgång i dagens krig. Avtalet som Swedish Space Corporation ingick med Kina 2008

» RYSSLAND BEHÖVER AVSKRÄCKAS FRÅN FÖRSÖK ATT ÖKA SIN MAKT OCH SÄKERHET GENOM ATT ERÖVRA NORDKALOTTEN. «

sades upp 2020 och avvecklingen är nu inledd.

ÄVEN SVERIGE HAR ekonomiska och strategiska intressen i Arktis. Om LKAB:s planer på att bryta fosforrik malm och sällsynta jordartsmetaller i Kiruna realiseras kan exportinkomsterna öka. Biprodukten fosfor kan förädlas till konstgödsel och ersätta dagens ryska import, och jordartsmetallerna kan minska EU:s beroende av Kina. Om LKAB producerar vätgasreducerad järnsvamp kommer de att kunna sälja "grönt" stål på världsmarknaden, men det kräver investeringar i regional elkraftproduktion och transportinfrastruktur – främst till hamnarna i Luleå och Narvik.

Rysslands krig mot Ukraina illustrerar risken med att dela gräns med en expansiv stormakt och att historien ofta upprepar sig. Vid Sovjetunionens angrepp 1939 var Finland en arktisk kuststat med en isfri hamn och en nickelgruva i Petsamo. Vid fredsförhandlingarna

1940 tvingades Finland avstå dem och andra delar av sitt territorium. Om Sverige investerar i regionens infrastruktur och exploaterar eftertraktade naturtillgångar ökar dess ekonomiska betydelse. Det påverkar hotbilden. Ryssland behöver avskräckas från försök att öka sin makt och säkerhet genom att erövra Nordkalotten. Då hoten inte endast är militära krävs ett försvar av alla samhällsfunktioner. Norge, Sverige och Finland utgör ett militärgeografiskt sammanhängande område och när Sverige blir medlem i Nato skapas förutsättningar för gemensam säkerhet. Den skandinaviska halvön och Finland utgör då Natos norra flank och det territoriet är värt att försvara.

STEFAN LUNDQVIST

är kommandörkapten och har en doktorsexamen i statskunskap med inriktning medier och kommunikation från Åbo Akademi.

Foto: IMAGO/Dmitry Dubov

Förtöjning av ett fartyg ur den ryska flottan i staden Severomorsk i Murmansk, efter ett två månader långt uppdrag i Arktis.